

Chad Gadya and the Closing Messages of the Seder

Dafna Siegman
April 1, 2025

Torah in Motion
ג' בניסן תשפ"ה

1. שו"ת חיים שאל (החיד"א – ר' חיים יוסף דוד אזולאי, 1724-1806) חלק א סימן כח

שאלת ממני: אחד שהיה מתלוצץ על פיוט חד גדיא שאומרים בערי אשכנז ליל התקדש חג ופער פיו וקם אחד מהחבורה ונדהו -- אם נדויו נדוי, או דילמא שלא היה חייב ונדהו שלא כדין והמנדה נלכד.

תשובה: כל כי האי מילתא פשוטה לפנייה כי אנוש זה זד יהיר לץ המתלוצץ על מה שנהגו רבבות אלפי ישראל בערי פולין ואשכנז ואביזרייהו ואשר לפנים בישראל גדולי עולם קדישי עליוני ודור דור וחכמיו, והן עוד היום לא אלמן ישראל כמה וכמה ראשי ישיבות וגאוני הזמן ה' עליהם יחיו וכלם אמרו ואומרים פיוט זה, ונמצא רשע זה מתלוצץ ברבבות ישראל. וגדוליהם אבות ב"ד וגאוני ארץ, אנושה מכתו וחייב נדוי. ... שכן איש זה שפער פיו שכל האומרים פיוט זה הם טפשים ועוסקים בהבלים פשיטא טובא דחייב נדוי. ולא עוד אלא יש לענשו קנס לעניים לפי ערכו ולהודיעו גדול עונו וישוב אל ה' וירחמהו. ... ולמען תדע ידיד נפשי אגיד את הרשום כי יש כמה פירושים בפיוט זה מהם נדפסו ומהם בכ"י. ועוד שמעתי ממגידי אמת שגאון מופלא בדורו עשה למעלה מעשרה פירושים בפיוט זה בפרד"ס פירושים נחמדים ומתוקים. ואין ספק כי לא דבר רק הוא. וכבר נודע תוקף גדולת פיוטי אשכנז המיוסדים על החכמה האמיתית כאשר דיבר בקדשו רבינו האר"י זצ"ל. ...

2. מתוך הגדה שלמה של ר' מנחם כשר

... **ונראה כוונת המשורר על דרך שאמרו:** "על דאטפת אטפוך, וסוף מטייפיד יטופון" (פרקי אבות ב:ו); כי הם לא נתכוונו לגמול לך כרשעתך, אלא מרוע לבם הטביעוך. כך השונרא ראוייה היתה אמנם לעונש על טורפה את הגדי, אבל לא לכך נתכוון הכלב, ולכן אף הוא לוקה. וכן הלאה, "כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם" (קהלת ה:ז). וכשיבוא הקב"ה וישחט למלאך המות, יסיר דמעה מעל כל פנים.

ומצינו דוגמתו במדרש (בראשית רבה, סוף פרשה נ"ח): "אמר ליה נמרוד לאברהם: נסגוד לנורא. אמר ליה אברהם: ונסגוד למיא דמטפין נורא. אמר ליה נמרוד: נסגוד למיא. אמר ליה אברהם: אם כן, נסגוד לעננא דטעין מיא. אמר ליה נמרוד: נסגוד לעננא. אמר ליה אברהם: אם כן, נסגוד לרוחא דמבדר עננא. אמר ליה נמרוד: נסגוד לרוחא. אמר ליה אברהם: ונסגוד לבר אינשא דסביל רוחא."

וכן בתלמוד (ברייתא בבא בתרא י.): "עשרה דברים קשים נבראו בעולם: הר קשה – ברזל מחתכו; ברזל קשה – אור מפעפעו; אור קשה – מים מכבין אותו; מים קשים – עבים סובלים אותו; עבים קשים – רוח מפזרתן; רוח קשה – גוף סובלו; גוף קשה – פחד שוברו; פחד קשה – יין מפיגו; יין קשה – שינה מפכחתו; ומיתה קשה מכולם; וצדקה תציל מן המיתה] דכתיב (משלי י:ב) "וצדקה תציל ממות".

There are ten strong things in the world: Rock is strong, but iron breaks it. Iron is strong, but fire melts it. Fire is strong, but water extinguishes it. Water is strong, but the clouds carry it. The clouds are strong, but the wind drives them. The wind is strong, but man withstands it. Man is strong, but fear weakens him. Fear is strong, but wine removes it. Wine is strong, but sleep overcomes it. Sleep is strong, but death stands over it. What is stronger than death? Acts of generosity (*tzedaka*), for it is written, "Tzedaka delivers from death" [Prov. 10:2]. (translation in the Rabbi Sacks Haggadah)

ר' יהונתן אייבשיץ)	גר"א – מגדל עדר	חתם סופר	ר' ישראל שלום יוסף ממעזיבוב
גדיא	במה"ק	קרבן פסח + קרבן חגיגה	גדיא = 18 בגימטריה; תפילת שמונה עשרה, והתורה (=חיים; חי=18)
אבא	דוד	-----	אבינו שבשמים
2 זוזים	הסכום שדוד שילם להר הבית	קרבן חגיגה נקנית בשתי זוזים (כסף)	זוז + זוז = 40 = 1. הימים שמשה שהה בהר סיני (תורה) 2. תפילה (לב=אמצע הגוף, מ = 40 = אמצע האותיות
שונרא	נבוכדנצר	שירה נאה = ההלל בזמן קרבן פסח	שכחה
כלבא	כורש	כשמגיע זמן הכלבים (=חצות), "ונשך לשונרא" (מפסיקים לאכול קרבן פסח)	עזות הנפש
חותרא	יון	עצי המערכה	חטא רע = שכחה ועזות הנפש ששולטים על האדם
נורא	חשמונאים	אש מזבח	אש של עבודת ה', התלהבות
מיא	רומא	המים של רחיצת ידיו ורגליו של הכהנים בבוקר	תפילה
תורא	ישמעאל	השוורים של קרבן החגיגה שתו את מי הכיור בעזרה	התורה
שוחט	משיח בן יוסף	קהל ישראל ששחטו את שווריהם	הצביעות בעבודת ה'
מלאך המות	טיטוס ורומא	סמאל שרו של אדום בא ושחט את עם ישראל	זכירת יום המיתה תגרום לעבודת ה' ישרה ובלי צביעות
הקב"ה	משיח	לעתיד לבוא הקב"ה יגאל את עם ישראל ויחזיר עבודת בהמ"ק למקומה	התבוננות בגדלות הבורא

Rabbi Jonathan Sacks Haggadah: Essays – One Little Goat [text on Sefaria]

... This strange and haunting song, like many other elements of the seder, is simple on the surface but suggestive of hidden depths. ...

It exemplifies the statement made by Hillel, who once saw a skull floating on the water and said: “Because you drowned others, they drowned you, and those who drowned you will themselves eventually be drowned” (Mishna *Avot* 2:7).

The theme is the destructive cycle of vengeance and retaliation. On one interpretation the kid is Israel. The “father” who bought it for two small coins is God, who redeemed Israel from Egypt through His two representatives, Moses and Aaron. The cat is Assyria, which conquered the northern kingdom of Israel. The dog is Babylonia, which defeated the southern kingdom of Judah. The stick is Persia, which replaced Babylonia as the imperial power in the sixth century bce. The fire is the Greeks, who defeated the Persians in the days of Alexander the Great. The water is Rome, which superseded ancient Greece. The ox is Islam, which defeated the Romans in Palestine in the seventh century. The slaughterer is Christianity – specifically the Crusaders, who fought Islam in Palestine and elsewhere, murdering Jews on the way. The angel of death is the Ottoman Empire, which controlled Palestine until the First World War. The song concludes with an expression of faith that “this too shall pass” and the Jewish people will return to its land. So it has been in our days.

Alternatively, the song may have been suggested by the statement of Rabbi Yehudah bar Ilai in the Talmud (*Bava Batra* 10a) ...

More deeply, though, the song harks back to the beginning of creation and forward to the end of history. A midrash says that when God was about to create mankind, He consulted with the angels:

The ministering angels split into contending groups. Some said, “Let him be created!” while others said, “Let him not be created!” That is why it is written, “Mercy and truth collided, righteousness and peace engaged in a clash” [Ps. 85:11].

Mercy said, “Let him be created, for he will do merciful deeds.” Truth said, “Let him not be created, for he will be full of falsehood.”

Righteousness said, “Let him be created, for he will do righteous deeds.” Peace said, “Let him not be created, for he will never cease quarreling.”

What did the Holy One, blessed be He, do? He took truth and threw it to the ground. (*Genesis Raba* 8:5)

This remarkable midrash turns the fundamental problem of faith upside down. The question is not “Given the nature of the world, how can God exist?” but rather, “Given the nature of God, how can the world exist?” How could God, who creates in love, bring into being a creature, man, who destroys in hate? How, having made the universe, could God create the one being capable of destroying it?

The midrash offers an answer: God took truth and threw it to the ground, saying, “Let truth grow from the earth” (Ps. 85:12). Human beings cannot stand exposure to too much truth. Reality is too awesome for us to see it steadily and whole. Therefore God proposes that man suffice with truth as it is on earth, not as it is in heaven. We see fragments of the Divine Presence, not more. Were we to see God face to face, we would cry, as did the Israelites at Sinai, “But now, why should we die? This great fire will consume us, and we will die if we hear the voice of the Lord our God any longer. For what mortal man has ever heard the voice of the living God speaking out of fire, as we have, and survived?” (Deut. 5:25–26). We catch glimpses of truth, fugitive and fleeting insights and no more; but it suffices.

Thus God answered the protest of truth. But what of the claim of peace? Since Cain and Abel the human story has been one of conflict, sibling rivalry, war, and bloodshed. Nor does it end. The Babylonians defeat the Assyrians, the Persians conquer the Babylonians, the Greeks overcome the Persians, and so it goes. Will there ever be a world of peace? The very silence of the midrash on this question suggests its own answer. The creation of man by God was an act of faith. An ancient rabbinic teaching interprets the phrase in Moses’ final address, “God of faith” (Deut. 32:4), to

mean *God who had faith in the world He was about to create*. More than we have faith in God, God has faith in us – that one day we will learn the lesson of peace, that war never solved any conflict in the long run; that in victory the victor too is defeated; that in conquering others we diminish ourselves; that only in and through peace do we honor the image of God that is mankind.

Sir Henry Sumner Maine once said: “War appears to be as old as mankind, but peace is a modern invention” (“International Law: Its Origins and Sources”). In one respect he was wrong: the prophets of Israel were the first people in history, by many centuries, to conceive of peace as an ideal. No vision has echoed more eloquently than the words of Isaiah – today inscribed on a plaque opposite the United Nations building – “They will beat their swords into plowshares and their spears into pruning hooks. Nation will not take up sword against nation, nor will they train for war anymore” (Is. 2:4). The vision of the prophets was of a world at peace, when, again in Isaiah’s words:

He will destroy on this mount the shroud That is drawn over the faces of all the peoples

And the sheet that is spread Over all the nations. He will destroy death forever. (ibid. 25:7–8)

So, having earlier expressed the *Jewish* hope, “Next year in Jerusalem rebuilt,” we end the seder night with the *universal* hope that the angel of death will one day be defeated by the long-overdue realization that God is life; that worshipping God means sanctifying life; that God’s greatest command is “Choose life” (Deut. 30:19); that we bring God into the world by reciting a blessing over life.

I find it almost unbearably moving that a people that has known so much suffering can summon the moral courage to end this evening of Jewish history on a supreme note of hope, and write it into the hearts of its children in the form of a nursery rhyme, a song. For what we give our children on this night of nights is something more and greater than the bread of oppression and the taste of Jewish tears. It is a faith that in this world, with all its violence and cruelty, we can create moments of redemption, signals of transcendence, acts of transfiguring grace. No people has risked and suffered more for a more slender hope, but no hope has lifted a people higher and led it, time and again, to greatness. So we end the night with a prayer and a conviction. The prayer: “God of life, help us win a victory over the forces of death.” And the conviction? That by refusing to accept the world that is, together we can start to make the world that ought to be.